

Materiały Ceramiczne – Tlenkowe Materiały Konstruktcyjne

Dwutlenek cyrkonu

Naturalne kryształy minerału baddeleytu (forma jednoskośna) zostały odkryte przez Josepha Baddeleya w 1892 r. na Ceylonie. W 1937 von Stackelberg i Chudoba odkryli kryształy dwutlenku cyrkonu o strukturze regularnej (cyrkonia).

Materiały Ceramiczne – Tlenkowe Materiały Konstruktcyjne

Dwutlenek cyrkonu - polimorfizm

jednoskośna $\xrightleftharpoons[670-1070^{\circ}\text{C}]{1170^{\circ}\text{C}}$ tetragonalna $\xrightleftharpoons{2377^{\circ}\text{C}}$ regularna $\xrightarrow{2710^{\circ}\text{C}}$ stop

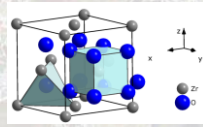
Materiały Ceramiczne – Tlenkowe Materiały Konstruktcyjne

Dwutlenek cyrkonu - polimorfizm

jednoskośna $\longleftrightarrow$ tetragonalna $\longrightarrow$ regularna $\longrightarrow$ stop

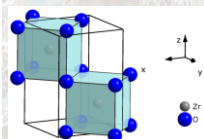
Faza regularna Fm-3m

- struktura typu fluorytu;
- jony cyrkonu tworzą sieć regularną ściennie centrowaną obsadzając naroża i środki ścian komórki elementarnej, pozycje 4(a);
- jon cyrkonu otoczony jest przez osiem jonów tlenu tworzących sześcián ZrO_6 ;
- jon tlenu otoczony jest czterema jonami cyrkonu obsadzającymi naroża regularnego czworokąta OZr_4 ;

Dwutlenek cyrkonu - polimorfizm

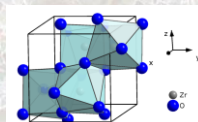
jednoskośna ← tetragonalna → regularna → stop

Faza tetragonalna $P4_1/nmc$

- powstaje ze struktury fluorytu poprzez ruch kolumn jonów tlenu w dowolną stronę wzdłuż kierunku $\langle 001 \rangle$;
- Działanie to powoduje przybliżenie się czterech jonów tlenu do jonu cyrkonu oraz oddalenie się od niego pozostałych czterech jonów tlenu, co w konsekwencji powoduje ułożenie się jonów tlenu wokół jonu cyrkonu w dwa wzajemnie przenikające się tetraedry.

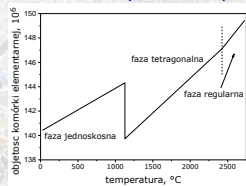
Dwutlenek cyrkonu - polimorfizm

jednoskośna ← tetragonalna → regularna → stop

Faza jednoskośna $P2_1/c$

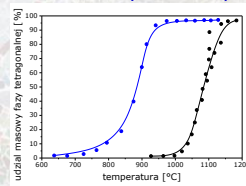
- jony tlenu jak i cyrkonu obsadzają niosymetryczne pozycje 4e;
- liczba koordynacyjna cyrkonu zmienia się z 8 na 7, co może być interpretowane jako pojawienie się wakuacji tlenowej;

Dwutlenek cyrkonu – przemiany polimorficzne

- przemiana fazy tetragonalnej w regularną ($t \rightarrow r$) ma cechy przemiany fazowej II rodzaju – podobieństwo struktur, niska energia aktywacji zarodkowania, ...
- duża zmiana objętości przy przemianie fazy jednoskośnej w tetragonalną ($j \rightarrow t$) wskazuje, że przemiana ta jest przemianą fazową I rodzaju, ale inne cechy ...

Dwutlenek cyrkonu – przemiany polimorficzne

- Przemiana $j \rightarrow t$:
- ma charakter **nieciągły**,
  - jest **atermiczna**,
  - wykazuje **histerzę** temperaturową, można zatem przypuszczać, że ma ona charakter **martenzytyczny**, tak jak ...

Reprinted from Nature, 258(5537), 1975, pp. 703-4

[5.2]

Ceramic Steel?

R. C. Garvie, R. H. Hammiak & R. T. Pascoe
Division of Tribophysics, CSIRO, Melbourne 3001, Australia

Materiały Ceramiczne – Tlenkowe Materiały Konstrukcyjne

Dwutlenek cyrkonu – przemiany polimorficzne

- W trakcie przemiany martenzytycznej niektóre zespoły atomów przemieszczają się w sposób skorelowany na odległości mniejsze niż odległości międzyatomowe.

Materiały Ceramiczne – Tlenkowe Materiały Konstrukcyjne

Dwutlenek cyrkonu – przemiany polimorficzne

Jedną z konsekwencji konieczności przechodzenia układu do zajęcia reakcji przemiany odmiany tetragonalnej w jednoskośną jest możliwość istnienia faz tetragonalnej i regularnej w stanie metastabilnym. Termodynamiczny warunek istnienia danej fazy ma postać:

$$\Delta G_{I \rightarrow II} = \Delta G_C + \Delta G_S + \Delta G_E$$

Materiały Ceramiczne – Tlenkowe Materiały Konstrukcyjne

Dwutlenek cyrkonu – przemiany polimorficzne

$$\Delta G_{I \rightarrow II} = \Delta G_C + \Delta G_S + \Delta G_E$$

ΔG_C – zmiana entalpii swobodnej spowodowana zmianą właściwości chemicznych układu. W jej skład wchodzi zmiana entalpii (spowodowana zmianą ciepła właściwego – $C_p = f(T)$) oraz zmiana entropii, głównie konfiguracyjnej, wynikająca ze zmiany symetrii sieci krystalicznej – $\Delta G_C = \Delta H - T\Delta S$

Materiały Ceramiczne – Tlenkowe Materiały Konstrukcyjne

Dwutlenek cyrkonu – przemiany polimorficzne

$$\Delta G_{I \rightarrow II} = \Delta G_C + \Delta G_S + \Delta G_E$$

ΔG_S – zmiana energii międzyfazowej lub powierzchniowej związana z nadmiarową energią powierzchniową, w przypadku cząstek proszku, lub granic międzyziarnowych, w przypadku spieku. Nadmiarowa energia powierzchniowa, rozumiana w kategoriach napięcia powierzchniowego, prowadzi do powstania naprężeń ściskających.

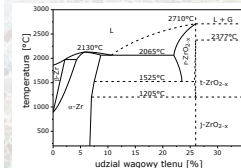
Dwutlenek cyrkonu – przemiany polimorficzne

$$\Delta G_{I \rightarrow II} = \Delta G_C + \Delta G_S + \Delta G_E$$

ΔG_E – zmiana energii związana z naprężeniami zewnętrznymi. Podobnie jak w przypadku energii powierzchniowej również naprężenia zewnętrzne w zależności od ich znaku mogą wspomagać bądź też hamować przemiany polimorficzne. Sytuacja tak ma miejsce głównie w przypadku kompozytów ziarnistych, w których dwutlenek cyrkonu pełni rolę wtrąceń. Jeżeli współczynnik rozszerzalności cieplnej materiału osnowy jest większy niż ZrO_2 to w trakcie chłodzenia zaciska się on na wtrąceniu powodując powstanie w nim naprężeń ściskających blokujących zajście przemiany $t \rightarrow j$.

Jak zachować fazy wysokotemperaturowe w temperaturze pokojowej?

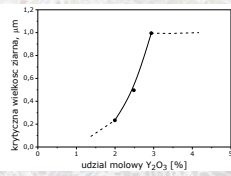
Dwutlenek cyrkonu – roztwory stałe

Z diagramu fazowego Zr-O wynika, że regularna odmian dwutlenku cyrkonu jest trwała nie tylko w postaci ściśle stechiometrycznego związku, lecz również w zakresie dość istotnego odstępstwa od stechiometrii w stronę niedoboru tlenu. Sugeruje to, że **wakancje tlenowe** będące skutkiem odstępstwa od stechiometrii powodują stabilizację tej fazy.

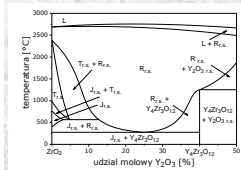
Jak wywołać powstanie wakancji tlenowych w strukturze dwutlenku cyrkonu?

Dwutlenek cyrkonu – przemiany polimorficzne

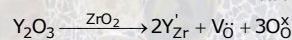
W przypadku cząstki o odpowiednio małym promieniu możliwe jest zachowanie fazy tetragonalnej nawet w temperaturze pokojowej. Wielkość cząstki, wyrażona jej średnicą przy przyjęciu sferycznych kształtów, powyżej której następuje w danych warunkach spontaniczne przejście $t \rightarrow j$ określana jest, jako **wielkość krytyczna**. W warunkach normalnych eksperymentalnie określono jej wielkość na ok. 30 nm.

Dwutlenek cyrkonu – roztwory stałe

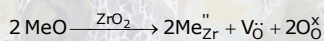
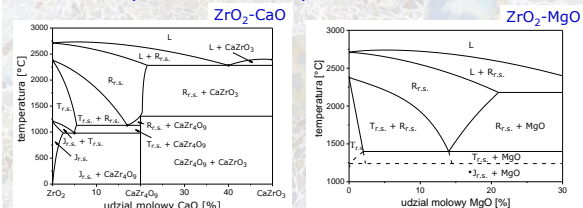
Z dwutlenkiem cyrkonu substryktywne roztwory stałe tworzą kationy dwuwartościowe (Ca i Mg) oraz trójwartościowe (Y, Sc, La, RE). Z kationami nominalnie czterowartościowymi (Ce, Ti) ZrO₂ tworzy roztwory substytucyjne a z kationami pięciowartościowymi (V, Mo) międzywęzłowe.

Konsekwencją wprowadzenia do sieci kationów Me^{II} oraz Me^{III} jest powstanie odpowiedniej ilości wakancji tlenowych i stabilizacja faz wysokotemperaturowych.

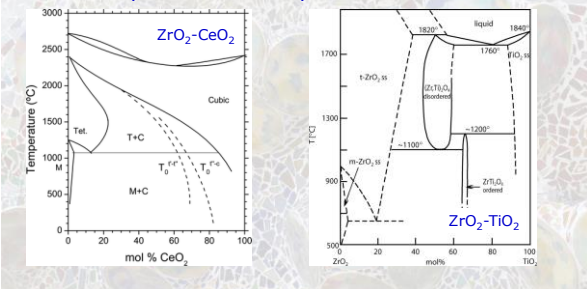

Dwutlenek cyrkonu – roztwory stałe

Dwutlenek cyrkonu – roztwory stałe

Dwutlenek cyrkonu – rodzaje tworzyw

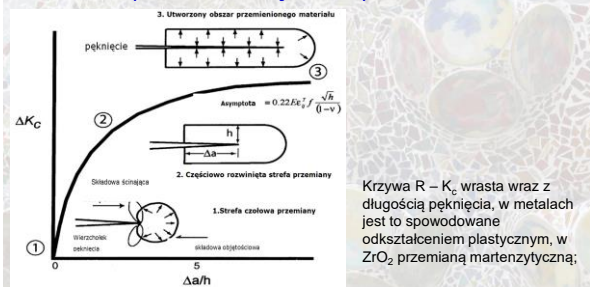
TZP – tetragonalne polikrystały dwutlenku cyrkonu (*Tetragonal Zirconia Polycrystals*)

- gęste spieki złożone w przeważającej większości z ziaren o strukturze tetragonalnej;
- wielkość ziarna jest nieco większa niż wielkość krytyczna ziarna swobodnego;
- największe ziarna w trakcie pękania tworzywa, po zdjęciu z nich naprężeń ściskających otaczające je osnowy, przemieniają się w fazę jednoskośną;
- energia związana z tą przemianą pobierana jest z pola naprężeń propagującej szczeliny, co skutecznie hamuje jej bieg (**wzmocnienie przez przemianę martenzytyczną**);

Dwutlenek cyrkonu – rodzaje tworzyw

Wielkość strefy przemiany zależy od ilości fazy tetragonalnej, wielkości jej ziarna oraz ilości tlenku stabilizującego

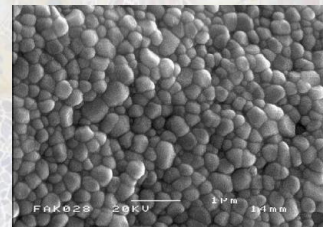
Dwutlenek cyrkonu – rodzaje tworzyw

Dwutlenek cyrkonu – rodzaje tworzyw

Jak wytworzyć materiał typu TZP? Typowe tworzywo Y-TZP zawiera od 2 do 3 % mol. Y_2O_3 i charakteryzuje się średnią wielkością ziaren od 0,3 do 0,5 μm .

A co z Ca-TZP i Mg-TZP?

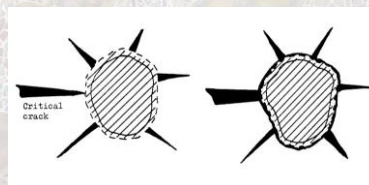
Dwutlenek cyrkonu – rodzaje tworzyw

PSZ – częściowo stabilizowany dwutlenek cyrkonu (*Partially Stabilized Zirconia*)

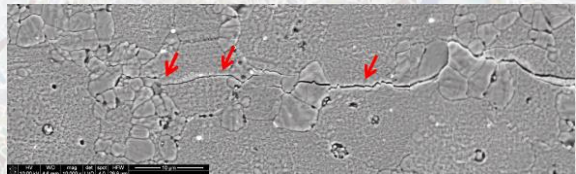
- większe ilości stabilizatora niż TZP (ok. 10 % mol. MeO, ok. 6 % Y_2O_3);
- materiał spiekany jest w temperaturach odpowiadających jednofazowemu polu fazy regularnej, po czym poddaje się go starzeniu w temperaturach z zakresu współistnienia fazy regularnej i tetragonalnej;
- w trakcie starzenia dochodzi do segregacji składnika stabilizującego i pojawiają się soczewkowate wytrącenia fazy tetragonalnej tworząc charakterystyczną mikrostrukturę typu *tweed*. Faza ta częściowo lub całkowicie przemienia się w fazę jednoskośną podczas chłodzenia do temperatury pokojowej;
- PSZ składa się z dużych, nawet kilku mikrometrowych, ziaren fazy regularnej z rozproszonymi wśród nich mniejszymi, 0,2 μm , ziarnami fazy tetragonalnej i/lub jednoskośnej;

Dwutlenek cyrkonu – rodzaje tworzyw

Oprócz mechanizmu wzmocnienia przez przemianę martenzytyczną w przypadku obecności dużych ziaren fazy tetragonalnej możliwe jest powstanie mikropęknięć przy przemianie i pojawienia się mechanizmu rozszczepienia pęknięcia.

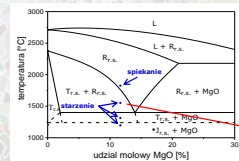

Dwutlenek cyrkonu – rodzaje tworzyw

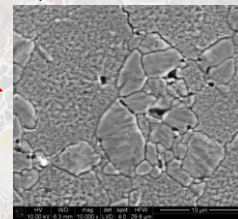

Bieg pęknięcia od prawej do lewej strony. Pęknięcie „omija” ziarna fazy regularnej/tetragonalnej, propagując pomiędzy zianami fazy jednoskośnej. Gdy pęknięcie dochodzi do ziaren C/T jej dalszy rozwój może doprowadzić do pęknięcia granicy pomiędzy dużymi zianami fazy regularnej z tetragonalnymi wytrąceniami (pierwsza strzałka od prawej) lub też do pęknięcia samych ziaren (strzałka środkowa). Dalsza propagacja odbywa się ponownie poprzez obszar ziaren fazy jednoskośnej, któremu towarzyszy odchylenie biegu pęknięcia.

Dwutlenek cyrkonu – rodzaje tworzyw

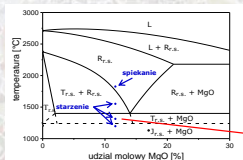

Skład fazowy, mikrostruktura oraz właściwości PSZ zależą głównie od temperatury i czasu starzenia.

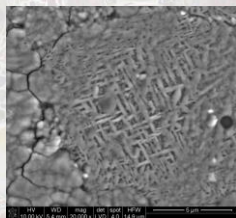

wytrączenia 100-200 nm;
pierwotna faza jednoskośna;

Dwutlenek cyrkonu – rodzaje tworzyw

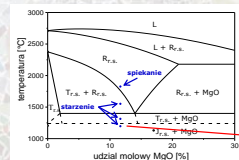

Skład fazowy, mikrostruktura oraz właściwości PSZ zależą głównie od temperatury i czasu starzenia.

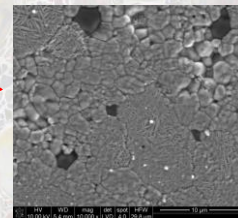

wytrączenia nawet do 1 μm ;
pierwotna faza jednoskośna;

Dwutlenek cyrkonu – rodzaje tworzyw

Skład fazowy, mikrostruktura oraz właściwości PSZ zależą głównie od temperatury i czasu starzenia.

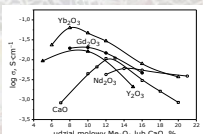

wytrączenia nawet do 1 μm ;
wtórna faza jednoskośna;
ziarna MgO;

Dwutlenek cyrkonu – rodzaje tworzyw

FSZ (CSZ) – całkowicie stabilizowany dwutlenek cyrkonu (**Fully Stabilized Zirconia** lub **Cubic Stabilized Zirconia**)

- materiał składający się całkowicie z ziaren fazy regularnej;
- brak przejścia w inne odmiany bez względu na wielkość ziarna;
- FSZ zawiera ok. 8 % mol. tlenku itru lub 15 % mol. tlenku wapnia;
- duże stężenie wakancji tlenowych i związane z tym przewodnictwo jonowe;

Dwutlenek cyrkonu – wytwarzanie proszków

Naturalnym źródłem dwutlenku cyrkonu są złoża badelleitu lub krzemianu cyrkonu. Metody otrzymywania czystego ZrO_2 polegają na oczyszczeniu badelleitu lub rozkładzie $ZrSiO_4$ i usunięciu krzemionki.

I. Wysokotemperaturowa dysocjacja w piecu plazmowym ze strefową kondensacją gazowych produktów: dwutlenku cyrkonu i pylistej krzemionki.

II. Ekstrakcja dwutlenku cyrkonu wodorotlenkiem sodu i hydroliza roztworu.

III. Reakcja krzemianu cyrkonu z chlorem w obecności węgla:
 $ZrSiO_4 + 4 C + 4 Cl_2 \rightarrow ZrCl_4 + SiCl_4 + 4 CO$
 a następnie kondensacja produktów w różnych temperaturach.

Dwutlenek cyrkonu – właściwości

Gęstość, g/cm ³	5,6 (Mg-PSZ) 6,0 (Y-TZP)	Moduł Younga, GPa	200 (Mg-PSZ) 350 (Y-TZP)
Temperatura topnienia, °C	2710	Wytrzymałość na ściskanie, MPa	1700 (Mg-PSZ) 2000 (Y-TZP)
Współczynnik rozszerzalności cieplnej, K ⁻¹	10·10 ⁻⁶	Wytrzymałość na zginanie, MPa	550 (Mg-PSZ) 900 (Y-TZP) > 200 (CSZ)
Przewodność cieplna, W/(m·K)	2	K _{IC} , MPa·m ^{3/2}	6 (Mg-PSZ) 13 (Y-TZP) 2-3 (CSZ)
Przewodność elektryczna, Ω·cm ⁻¹	1·10 ⁻¹⁵ (RT) 0,1 (1000°C)	Twardość Vickersa, GPa	11 (Mg-CSZ) 13 (Y-TZP)
Maksymalna temperatura pracy, °C	1830 (Mg-PSZ) 1500 (Y-TZP)	Odporność na wstrząs cieplny, °C	

- dobra odporność na działanie kwasów i zasad;
- dobra odporność na ścieranie;
- zła odporność na działanie atmosfer o niskiej prężności parcjalinnej tlenu;
- powolna degradacja w atmosferach wilgotnych, zwłaszcza Y-TZP;

Dwutlenek cyrkonu – zastosowanie TZP

- narzędzia do cięcia;
- narzędzia skrawające;
- mielniki;
- elementy maszyn i urządzeń – rolki, przewodnice, zawory, ... ;
- biomateriały;

Materiały Ceramiczne – Tlenkowe Materiały Konstruktcyjne

Dwutlenek cyrkonu – zastosowanie PSZ

- materiały ogniotrwale;
- młyniki;
- narzędzia do cięcia i skrawania;
- części maszyn i urządzeń;
- biomateriały;

Materiały Ceramiczne – Tlenkowe Materiały Konstruktcyjne

Dwutlenek cyrkonu – zastosowanie PSZ

Materiały Ceramiczne – Tlenkowe Materiały Konstruktcyjne

Dwutlenek cyrkonu – zastosowanie CSZ

- ogniwa paliwowe;
- sondy tlenowe;
- sensory gazowe;
- pompy tlenowe;